

LUCYNA DOMAŃSKA

PRZYCZYNEK DO STUDIÓW NAD KULTURĄ MAGLEMOSE

Pojęcie „kultura Maglemose” wprowadzone zostało do literatury na początku naszego stulecia w wyniku badań F. L. Sarauw’a na stanowisku Mullerup¹ i K. Friis Johansena na stanowisku Svaerdborg² w Danii.

W 1936 r. ukazała się praca J. G. D. Clarka *The Mesolithic Settlement of Northern Europe* będąca pierwszym, szerszym opracowaniem kultury Maglemose. Według J. G. D. Clarka kultura Maglemose³ występowała w całej północnej Europie, a rozwój jej przypadał głównie na okres borealny. Za cechy diagnostyczne tej kultury uznał autor inwentarze kościadne, a wśród narzędzi krzemiennych: półtylczaki i tylczaki w grupie mikrolitów oraz rylce, drapacze i ciosaki. Kultura ta choć w zasadzie jednorodna wykazywała zdaniem J. G. D. Clarka — facje lokalne widoczne na ważniejszych stanowiskach: Mullerup, Svaerdborg, Duvensee.

Znaczny wkład do poznania kultury Maglemose wniósł Th. Mathiasen⁴, badacz Aamose na Zelandii (m. in. stanowiska Vinde-Helsing, Øgaard 2). Na podstawie tych materiałów wyróżnił on dwie fazy rozwoju kultury Maglemose:

- fazę starszą, datowaną na pierwszą połowę okresu borealnego,
- fazę młodszą, datowaną na drugą połowę okresu borealnego.

Do fazy starszej zaliczył autor m. in. takie stanowiska, jak Mullerup i Vinde-Helsing, zaś do fazy młodszej: Svaerdborg i Skellingsted Mose Syd. Stanowisko Klosterlund⁵ w Jutlandii uznał Th. Mathiasen za naj-

¹ F. L. Sarauw, *En Stenalders Boplads i Maglemose ved Mullerup Sammenholdt med Beslaegtede Fund*, „Aarbøger”, 1903, s. 148-315; tenże, *Maglemose — Ein steinzeitlicher Wohnplatz im Moor bei Mullerup auf Seeland verglichen mit verwandten Funden*, „Prähistorische Zeitschrift”, t. 3: 1911, s. 52-104; t. 4: 1914, s. 1-28.

² K. Friis Johansen, *Une station du plus ancien âge de la pierre dans la tourbière de Svaerdborg*, „Mémoires de la Société Royale des antiquaires du Nord”, 1918-1919, s. 17-370.

³ J. G. D. Clark, *The Mesolithic Settlement of Northern Europe*, Cambridge 1936, *passim*.

⁴ Th. Mathiasen, *Stenalders boplads i Aamosen*, „Nordiske Fortidsminder”, t. 3: 1943, z. 3, s. 1-146.

⁵ Th. Mathiasen, *Gudena Kultur*, „Aarbøger”, 1937, s. 132-151.

starszy etap rozwoju kultury Maglemose, a inwentarz krzemienny z tego stanowiska za bardzo bliski materiałom ze stanowiska Duvensee.

Odmienny punkt widzenia, szczególnie w stosunku do pracy J. G. D. Clarka, zaprezentował H. Schwabedissen⁶. Badacz ten jako pierwszy zwrócił uwagę na odrębność kulturową północnych Niemiec w stosunku do obszarów skandynawskich. Na terenie Niemiec północnych wyróżnił fazę Duvensee, której przeciwstawił fazę Maglemose z Danii i Szwecji. Zdaniem H. Schwabedissena faza Duvensee nawiązywała do kultury ahrensburgskiej, natomiast faza Maglemose — do kultury Federmesser. Obie te fazy różnicował na podstawie niektórych typów narzędzi, np. ostrzy lancetowatych właściwych fazie Maglemose i ostrzy Zonhoven właściwych fazie Duvensee.

Zagadnieniem kultury Maglemose zajmował się także C. J. Becker⁷. Badacz ten na podstawie wyników prac wykopaliskowych na stanowisku Melsted na Bornholmie wyróżnił i opisał grupę Melsted kultury Maglemose. W swojej pracy późniejszej⁸, na podstawie analizy typologicznej materiałów z Zelandii, scharakteryzował szerzej znane już uprzednio grupy Mullerup i Svaerdborg.

O kulturze Maglemose pisał również J. Brøndsted⁹. W jego pracy zawarte są liczne informacje źródłowe dotyczące tej kultury.

Kulturę Maglemose z obszaru Skanii omówił m. in. C. A. Althin¹⁰. Najważniejszymi dla autora stanowiskami w Skanii są Ageröd I i Sandarna. Za najstarsze stanowisko tej kultury na wymienionym obszarze uznał Henninge Boställe, które niemal we wszystkich szczegółach przypomina Klosterlund, co według S. A. Althina wskazuje na jednakowy początek rozwoju kultur mezolitycznych obu obszarów. Zdaniem autora również Sandarna ma wiele wspólnego z Hennige Boställe, to samo dotyczy niektórych stanowisk angielskich, przede wszystkim Star Carr i Broxbourne.

Inny badacz szwedzki, B. Salomonsson¹¹, potwierdził istnienie wydzielonej przez C. J. Beckera grupy Melsted, zaliczając do niej badane wykopaliskowo stanowisko Linnebjär z południowo-zachodniej Skanii. Zdaniem tegoż autora w okresie borealnym w Skanii rozwijały się dwie

⁶ H. Schwabedissen, *Die mittlere Steinzeit im westlichen Norddeutschland*, Neumünster 1944, *passim*.

⁷ C. J. Becker, *Maglemosekultur paa Bornholm*, „Aarbøger”, 1951, s. 96-177.

⁸ C. J. Becker, *Die Maglemosekultur in Dänmark*, „Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Actes de la IIIe Session. Zurich 1950”, Zurich 1953, s. 180-183.

⁹ J. Brøndsted, *Danmarks Oldtid*, København 1938, s. 37-87.

¹⁰ C. A. Althin, *The Chronology of the Stone Age Settlement of Scania, Sweden. I. The Mesolithic Settlement*, „Acta Archeologica Lundensia”, t. 1: 1954, s. 1-311.

¹¹ B. Salomonsson, *Linnebjär, a Mesolithic Site in South-West Scania*, „Meddelanden Från Lunds Universitets Historiska Museum”, 1964-1965, s. 5-31.

tradycje, które reprezentowane są przez stanowiska Linnebjär i Henninge.

J. G. D. Clark¹² opublikował w 1964 r. materiały ze stanowiska Star Carr w Wielkiej Brytanii, które uznał za protomaglemoskie. Stanowisko to zdaniem autora łączy z kulturą Maglemose zarówno materiał krzemienisty, jak też duża ilość wyrobów z kości i rogu, co miało być szczególnie charakterystyczne dla tej kultury. Są jednak pewne szczególności, które według J. G. D. Clarka różnią to stanowisko od klasycznych, duńskich stanowisk maglemoskich. W Star Carr liczniejsze są rylce, mikrolity są szersze, a wśród nich dominują formy o stromym półtylcu lub tylcu. Najbliższą analogią dla Star Carr jest zdaniem autora stanowisko Klosterlud w Jutlandii.

Nowe informacje do poznania kultury Maglemose wniósł B. Gramsch¹³. Na obszarze Niżu Niemieckiego, między Łabą i Odrą, autor ten wyróżnił dwie jednostki kulturowe:

- Maglemose w północno-wschodniej części,
 - Duvensee w północno-zachodniej i południowej części tego obszaru.
- W późnym mezolicie według B. Gramscha kontynuacją kultury Maglemose ma być grupa Płonie.

Kontynuatorem koncepcji J. G. D. Clarka jest E. Brinch Petersen¹⁴, który zasięg kultury Maglemose rozciąga także na całą Europę Północno-Zachodnią, datuje ją zaś na okres od połowy 8 tysiąclecia do połowy 6 tysiąclecia p.n.e.

Nowe zupełnie spostrzeżenia na temat kultury Maglemose poczynił ostatnio S. K. Kozłowski¹⁵. Nawiązując do koncepcji H. Schwabedissena, autor wyróżnił kulturę Maglemose¹⁶ na obszarze Danii i południowej Szwecji. Kultura ta zdaniem S. K. Kozłowskiego rozwijała się w okresie borealnym i charakteryzowała się występowaniem w swoich inwentarzach licznych trójkątów nierównobocznych, w tym trójkątów z retuszowanym trzecim bokiem oraz zbrojników z retuszowaną podstawą i zbrojników typu Nowy Młyn. Na podstawie materiałów zaliczanych przez wielu badaczy do kultury Maglemose (patrz wyżej) S. K. Kozłowski wyróżnił nowe jednostki kulturowe, kultury Star Carr¹⁷, Broxbourne¹⁸,

¹² J. G. D. Clark, *Excavations at Star Carr*, Cambridge 1954, passim.

¹³ B. Gramsch, *Untersuchungen zum Mesolithikum im nördlichen und mittleren Tieflandsraum zwischen Elbe und Oder*, Potsdam 1963 (praca doktorska w maszynopisie).

¹⁴ E. Brinch Petersen, *A Survey of the Late Palaeolithic and Mesolithic of Denmark*, [w:] *The Mesolithic in Europe*, Warsaw 1973, s. 76-127.

¹⁵ S. K. Kozłowski, *Introduction to the History of Europe in Early Holocene*, [w:] *The Mesolithic in Europe*, Warsaw 1973, s. 339.

¹⁶ Jest ona synonimem wyróżnionych wcześniej grup Svaerdborg i Ageröd, por. S. K. Kozłowski, *Pradzieje ziem polskich od IX do V tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa 1972, s. 165-168.

¹⁷ S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 340.

¹⁸ S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 338-339.

Melsted¹⁹. Rozszerzył także zasięg kultury Duvensee²⁰, włączając do niej m. in. stanowisko Klosterlund z Jutlandii, traktowane w literaturze jako najstarszy etap rozwoju kultury Maglemose.

J. K. Kozłowski i S. K. Kozłowski wprowadzają pojęcie wspólnoty maglemoskiej²¹, którym obejmują kultury Broxbourne i Svaerdborg. Ta ostatnia ma być synonimem grupy Svaerdborg C. J. Beckera i stanowić część szeroko pojętej kultury Maglemose w ujęciu np. J. G. D. Clarka czy E. Brinch Petersena.

Natomiast H. Więckowska w najnowszej pracy stwierdza: „... iż w okresie borealnym, a zwłaszcza w starszej jego fazie nadal nie zaznaczają się zbyt duże różnice między grupami Maglemose i Duvensee”²².

Przedstawione koncepcje najogólniej odzwierciedlają dwa nurty w podziałach kulturowych mezolitu Europy. Pierwszy, za twórcę którego należy uznać J. G. D. Clarka²³, zakładał znaczną jednolitość kulturową w mezolocie europejskim. Badacz ten wydzielał kulturę Maglemose, obejmującą swoim zasięgiem Europę Północno-Zachodnią, na pozostałym obszarze wyróżniał kulturę tardenuaską.

H. Schwabedissen, główny przedstawiciel drugiego nurtu, widział natomiast znaczne zróżnicowanie kulturowe w mezolocie europejskim²⁴. Na terenie Europy Północno-Zachodniej, w najstarszym odcinku mezolitu wyróżniał dwie grupy: Maglemose i Duvensee. Koncepcję jego rozwinął B. Gramsch i S. K. Kozłowski.

Przedstawione różnice wynikały przede wszystkim z innych założeń metodycznych poszczególnych badaczy mezolitu europejskiego. Te odmienne założenia metodyczne znalazły również swoje odzwierciedlenie w rozumieniu pojęcia kultury Maglemose.

Niniejsza praca będzie próbą zdefiniowania pojęcia „kultura Maglemose”.

Zdajemy sobie sprawę, że podjęcie takiej próby jest w poważnym stopniu ograniczone, przede wszystkim rodzajem dostępnych informacji źródłowych. Praca oparta jest wyłącznie na literaturze i to niezbyt bogatej, choć obejmującej okres około 70 lat. Brakuje, zwłaszcza w wypadku starszych badań wykopaliskowych, dokładnych publikacji badanych stanowisk. Niektóre publikacje dostępne cechuje niepełne i wrywkowe potraktowanie materiału krzemienego (stanowisko Mullerup).

Jedną z podstawowych trudności, która w poważnym stopniu ogra-

¹⁹ S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 339-340.

²⁰ S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 340.

²¹ J. K. Kozłowski, S. K. Kozłowski, *Pradzieje Europy od XL do IV tysiąclecia p.n.e.*, Warszawa 1975, s. 296-304.

²² W. Chmielewski, R. Schild, H. Więckowska, *Paleolit i mezolit*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. I, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, s. 425.

²³ Clark, *The Mesolithic Settlement...*, *passim*.

²⁴ Schwabedissen, *Die mittlere Steinzeit...*, *passim*.

nicza wybór metody, jest typologia materiałów klasyfikowanych jako maglemoskie. Uwaga ta dotyczy szczególnie grupy mikrolitów. Na przykład, autorzy skandynawscy w obrębie bardzo zróżnicowanej grupy okazów smukłych wydzielają tylko dwa typy: „lancetter” i „trekanter”²⁵. Przykładem różnorodności w doborze kryteriów przy wydzieleniu poszczególnych typów może być typologia trójkątów. Dla autorów duńskich ważna jest ilość boków zaretuszowanych i tak wydzielają oni trójkąty z jednym bokiem, z dwoma lub trzema bokami łuskany²⁶. Na skutek różnej typologii stosowanej przez autorów, większość materiałów klasyfikowanych jako maglemoskie nie może być ze sobą porównywana za pomocą wskaźników statystycznych.

Taki stan opracowań ogranicza w poważnym stopniu wybór metody i nie daje dużych możliwości do ilościowych porównań statystycznych.

Jedyna metoda postępowania badawczego jaka pozostaje, to analiza jakościowa krzemienych i kościanych materiałów z eponimicznych stanowisk Mullerup 1 i Svaerdborg 1 w Danii i porównanie ich z materiałami z Europy Północno-Zachodniej, klasyfikowanymi powszechnie jako „maglemoskie”²⁷. Analiza ta przeprowadzona będzie w dwu etapach: — pierwszy etap, to analiza wskaźnikowa mikrolitów jako grupy przewodniej dla mezolitu, o której posiadamy jednocześnie najwięcej informacji źródłowych w interesujących nas pozycjach literatury, — drugi etap, to uzupełnienie powyższych ustaleń o rezultaty analizy typologiczno-statystycznej pozostałych grup narzędziowych oraz rdzeni i półsurowca.

ANALIZA WSKAŹNIKOWA MIKROLITÓW

Podstawą do tej analizy jest lista typologiczna mikrolitów, sporządzona w oparciu o listę zaproponowaną przez S. K. Kozłowskiego, z pewnymi tylko uzupełnieniami. Z pracy tegoż autora zaczerpnięto także nazwy rozmiarów i proporcji wytworów²⁸.

Lista nasza obejmuje 27 typów i są to:

- tylczaki lancetowate,
- tylczaki z podciętą, retuszowaną podstawą,
- tylczaki rombówate,
- tylczaki maglemoskie,
- zbrojniki z retuszowaną podstawą,

²⁵ Mathiassen, *Stenalder bopladsler...*, s. 1-146; Becker, *Maglemose kultur...*, s. 96-177; Althin, *The Chronology...*, s. 1-311.

²⁶ Friis Johansen, *Une station...*, s. 17-370; Mathiassen, *op. cit.*; Althin, *op. cit.*

²⁷ Do analizy wybrano stanowiska określane jako maglemoskie (por. wstęp historyczny), których publikacje dostępne są w Polsce.

²⁸ S. K. Kozłowski, *Pradzieje...*, s. 17-39.

- trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku,
- wąskie, duże trójkąty prostokątne,
- duże trójkąty janisławickie,
- małe trójkąty janisławickie,
- trójkąty rozwartokątne,
- krępe trójkąty nierównoboczne,
- trójkąty pieńkowskie,
- trójkąty chojnickie,
- liściaki z pazurowatym trzpieniem,
- półtylczaki typu Komornica z wierzchołkiem zakończonym pazurowato,
- ostrze typu Nowy Młyn,
- półtylczaki pieńkowskie,
- zbrojniki janisławickie,
- półtylczaki typu Komornica,
- tylczaki typu Stawinoga,
- półsiężyce,
- smukłe, zdwojone półtylczaki,
- trójkąty równoramienne,
- ostrza sowtereskie,
- ostrza tardenuaskie,
- romby,
- trapezy.

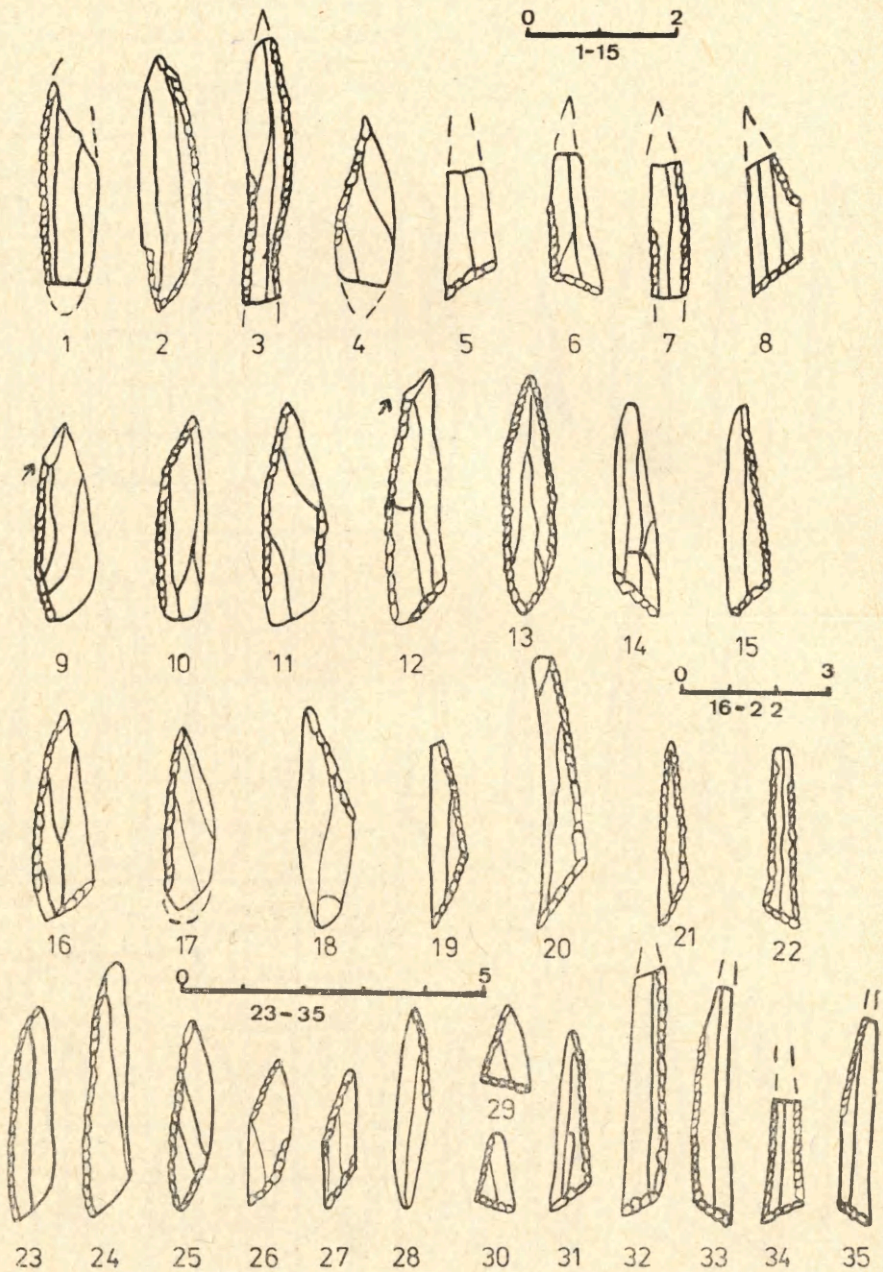
Materiałem wyjściowym w naszej analizie są inwentarze krzemienne stanowisk Mullerup 1 i Svaerdborg 1, jako eponimiczne dla „kultury Maglemose”.

Mullerup 1 publikowane jest w sposób niepełny, z rysunków wnioskować jednak można, że w grupie mikrolitów (ryc. 1: 1-8) wystąpiły następujące typy²⁹: tylczaki lancetowate, tylczaki z podciętą, retuszowaną podstawą, tylczaki maglemoskie, zbrojniki z retuszowaną podstawą, trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku i ostrza typu Nowy Młyn.

Wśród mikrolitów dostarczonych przez Svaerdborg 1³⁰ dominują zdecydowanie trójkąty — 70%. Reprezentowane są takie typy, jak: trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku, duże trójkąty janisławickie, trójkąty rozwartokątne, krępe trójkąty nierównoboczne, wąskie, duże trójkąty prostokątne, małe trójkąty janisławickie, trójkąty pieńkowskie i trójkąty chojnickie. Pierwsze cztery typy znacznie przeważają ilościowo nad pozostałymi. Rozmiary trójkątów mieszczą się w klasach „mikrolityczne”, „bardzo małe”, „małe”, „średnie” i „duże”. Najliczniejszą grupę stanowią trójkąty z klasy drugiej i trzeciej. Szerokość ich waha się od 0,5 do 0,7 cm. W proporcjach są najczęściej „smukłe” i „bardzo smukłe” (ryc. 2: 10-23, 27). W pozostałej grupie przeważają zdecydo-

²⁹ Por. przypis 1.

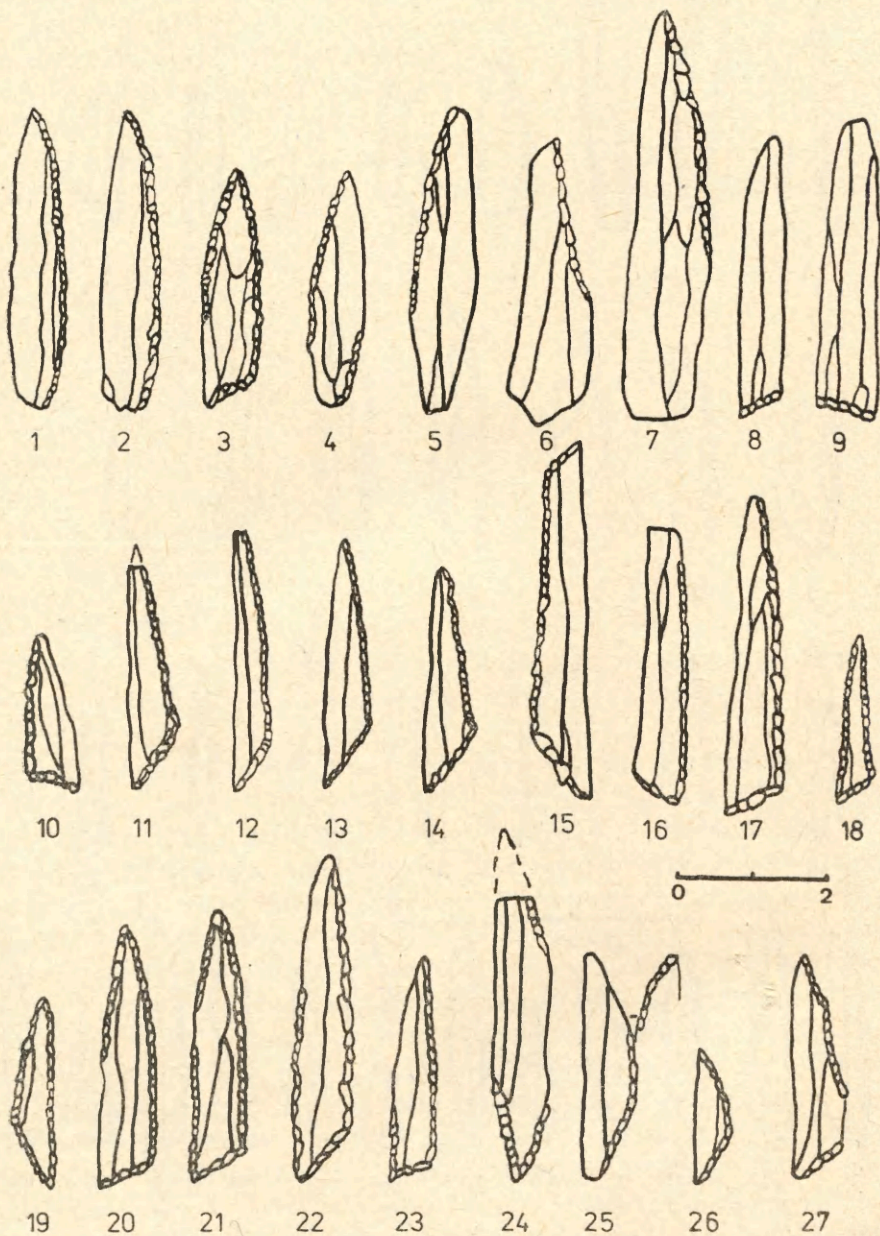
³⁰ Por. przypis 2.

Ryc. 1:

1-8 — Mullerup 1; 9-15 — Vinde-Helsing; 16-22 — Skelingsted Mose Syd; 23-35 — Verup.
Wg F. L. Sarauw (1-8), Th. Mathiassen (9-22), K. Andersen (23-35)

1-8 — Mullerup 1; 9-15 — Vinde-Helsing; 16-22 — Skelingsted Mose Syd; 23-35 — Verup.
After F. L. Sarauw (1-8), Th. Mathiassen (9-22), K. Andersen (23-35)

Ryc. 2:

1-27 — Svaerdborg 1. Wg K. Friis Johansen (1-27)
1-27 — Svaerdborg 1. After K. Friis Johansen (1-27)

wanie mikrolity typów: tylczaki lancetowate, tylczaki z podcięta, retuszowaną podstawą, tylczaki rombówate, tylczaki maglemoskie, zbrojniki z retuszowaną podstawą i ostrza typu Nowy Młyn. Spośród nich zbrojniki z retuszowaną podstawą stanowią około 5% wszystkich mikrolitów. W proporcjach i rozmiarach nawiązują do trójkątów. Rozmiary zaś tylczaków mieszczą się głównie w klasach „bardzo małe”, „małe” i „duże”. W proporcjach są „smukłe”, a nawet „bardzo smukłe” (ryc. 2: 1-9). Sporadycznie w tym zespole wystąpiły liściaki z pazurowatym trzpieniem, zbrojniki janisławickie i półksiężyce (ryc. 2: 24-26).

W tabeli I³¹ umieszczono wszystkie mikrolity wymienionych dwu zespołów eponimicznych, jak też szeregu zespołów z Europy Północno-Zachodniej, klasyfikowanych powszechnie jako „maglemoskie”. Z analizy górnej części tabeli I, obejmującej zespoły „maglemoskie” Zelandii, Jutlandii, Bornholmu, wynika możliwość podziału tych zespołów na dwie grupy:

- grupa pierwsza: zespoły podobne do Mullerup 1 i Svaerdborg 1,
- grupa druga: zespoły różniące się od Mullerup 1 i Svaerdborg 1.

Do grupy zespołów typu Mullerup 1 i Svaerdborg 1 zaliczyć można następujące stanowiska: Svaerdborg 2³², Holmegaard 1³³, Vinde-Helsinge³⁴, Lundby 1³⁵, Skellingsted Mose Syd³⁶, Verup — obie warstwy³⁷, Øgaard³⁸, Sandegaard³⁹, Stallerupholm⁴⁰ oraz Bøllund⁴¹.

Stwierdzić można bezspornie, że wspólną cechą analizowanych zespołów jest występowanie (ryc. 1: 5-8, 14-15, 21-22, 32-35; 2: 8-9, 16-23; 3: 7-18; 4: 9, 13-15, 17, 19-23; 5: 22-23) okazów następujących typów: trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku, zbrojniki z retuszowa-

³¹ Podobne zestawienia zrobił wcześniej S. K. Kozłowski, *Pradzieje...*, s. 47, 167.

³² E. Brinch Petersen, *Svaerdborg II. A Maglemose hut from Svaerdborg Bog, Zealand, Denmark*, „Acta Archaeologica” t. 42: 1971, s. 43-77.

³³ H. C. Broholm, *Nouvelles trouvailles du plus ancien âge de pierre — les trouvailles de Holmegaard et de Svaerdborg*, „Mémoires de la Société Royale des antiquaires du Nord”, 1926-27, s. 1-128.

³⁴ Mathiassen, *op. cit.*

³⁵ Schwabedissen, *op. cit.*

³⁶ Mathiassen, *op. cit.*

³⁷ K. Andersen, *Verupbopladsen. En Maglemoseboplads i Aamosen*, „Aarbøger”, 1960, s. 118-151.

³⁸ Mathiassen, *op. cit.*

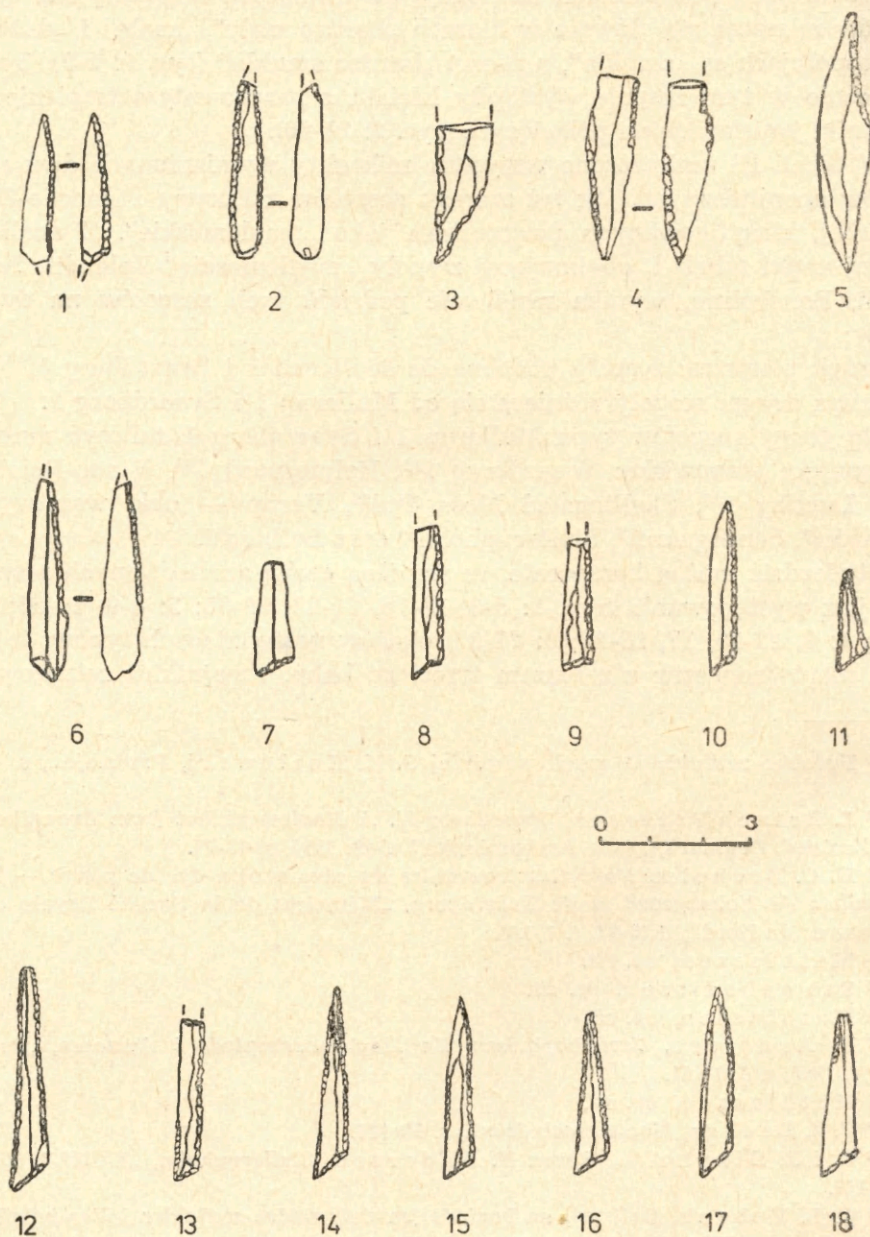
³⁹ C. J. Becker, *Maglemosekultur...*, s. 96-177.

⁴⁰ R. i E. Blanholt, Søren H. Andersen, *Stallerupholm*, „KUML”, 1967, s. 61-115.

⁴¹ C. L. Vebaek, *Bøllund, en boplads fra den ældre steinalder i Vestjylland*, „Fra Danmarks Ungtid”, 1940, s. 21-41; E. Brinch Petersen, *Klosterlund — Sønder Hadsund — Bøllund — Les trois sites principaux du Maglémosien Ancien en Jutland. Essai de typologie et de chronologie*, „Acta Archaeologica”, t. 37: 1966, s. 76-185.

ną podstawą, wąskie, duże trójkąty prostokątne, duże trójkąty janisławickie i ostrza typu Nowy Młyn.

Najbardziej uparcie powtarzającym się typem, wchodzącym w skład wymienionego komponentu, są trójkąty nierównoboczne z retuszem trze-

Ryc. 3:

1-18 — Svaerborg 2. Wg E. Brinch Petersen (1-18)

1-18 — Svaerborg 2. After E. Brinch Petersen (1-18)

kiego boku, które wystąpiły we wszystkich inwentarzach. Wskaźnik występowania trójkątów nierównobocznych (ryc. 1: 6-7, 15, 19-22, 29-34; 2: 10-23; 3: 8-17; 4: 10-15, 19-23; 5: 17-23) w tej grupie waha się w granicach od 30 do 70%, dla większości stanowisk typowy jest wskaźnik górny (Svaerdborg 1 — 70%, Svaerdborg 2 i Verup — ponad 70%).

Na pozostałą część mikrolitów składają się przede wszystkim tylczaki rombówate, tylczaki maglemoskie i ostrza typu Nowy Młyn. Wskaźnik ich udziału procentowego przekracza zawsze 10%, w większości zespołów waha się w granicach 30% (ryc. 1: 1-5, 9-14, 16-17, 23-28; 2: 1-9; 3: 1-7; 4: 1-9, 18; 5: 1-16).

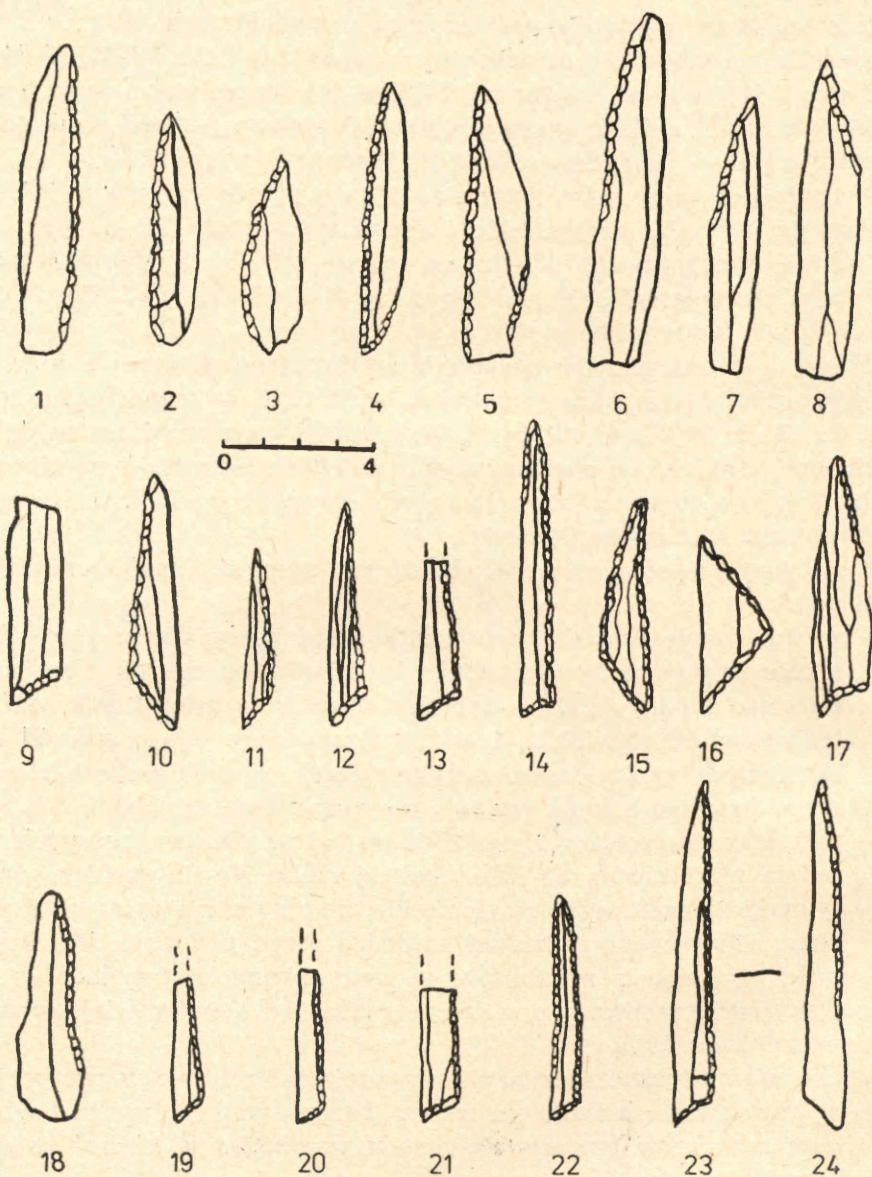
Ponadto w omawianych zespołach występują sporadycznie inne typy mikrolitów, które jednak zawsze osiągają niski wskaźnik procentowy (ryc. 1: 18; 2: 24-26; 4: 16; 5: 24-28). Należy także mieć na względzie możliwość istnienia w analizowanych zespołach domieszek mechanicznych. Tak też chyba należy tłumaczyć obecność rombów i trapezów w inwentarzu stanowiska Øgaarde.

Tę grupę zespołów określać będziemy mianem maglemoskich, ze względu na:

- 1 — występowanie w nich komponentu składającego się z: zbrojników z retuszowaną podstawą, trójkątów nierównobocznych z retuszem trzeciego boku, wąskich, dużych trójkątów prostokątnych, dużych trójkątów janisławickich i ostrzy typu Nowy Młyn; spośród wymienionych typów komponentu trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku występują we wszystkich zespołach,
- 2 — wskaźnik procentowy wszystkich trójkątów nierównobocznych waha się w granicach 30-70%, częściej zbliża się do granicy górnej,
- 3 — tylczaki (lancetowate, maglemoskie, rombówate i tylczaki z podcięcią, retuszowaną podstawą) są drugą grupą pod względem liczebności w ramach mikrolitów w analizowanych zespołach, a ich wskaźnik procentowy przekracza zawsze 10%, najczęściej waha się w granicach 30%,
- 4 — charakterystyczne rozmiary i proporcje mikrolitów: w proporcjach są one zawsze „smukłe”, a nawet „bardzo smukłe”, zaś pod względem rozmiarów grupują się przede wszystkim w klasach „małe”, „średnie” i „duże”.

Do grupy drugiej należą stanowiska: Klosterlund, Sønder Hadsund i Melsted⁴². Upodabnia je do siebie, a jednocześnie różni od zespołów zaliczonych do kultury Maglemose, zupełny brak typów tworzących komponent podstawowy dla tych drugich (tabela I). Natomiast wysoki wskaźnik procentowy, wahaący się w granicach 60-70%, osiągają w tych zespołach okazy następujących typów: półtylczaki typu Komornica, tylczaki typu Stawinoga, półksiężyce, trójkąty rozwartokątne, krępe trójkąty nierównoboczne i trójkąty równoramienne.

⁴² Brinch Petersen, *op. cit.*; Becker, *op. cit.*

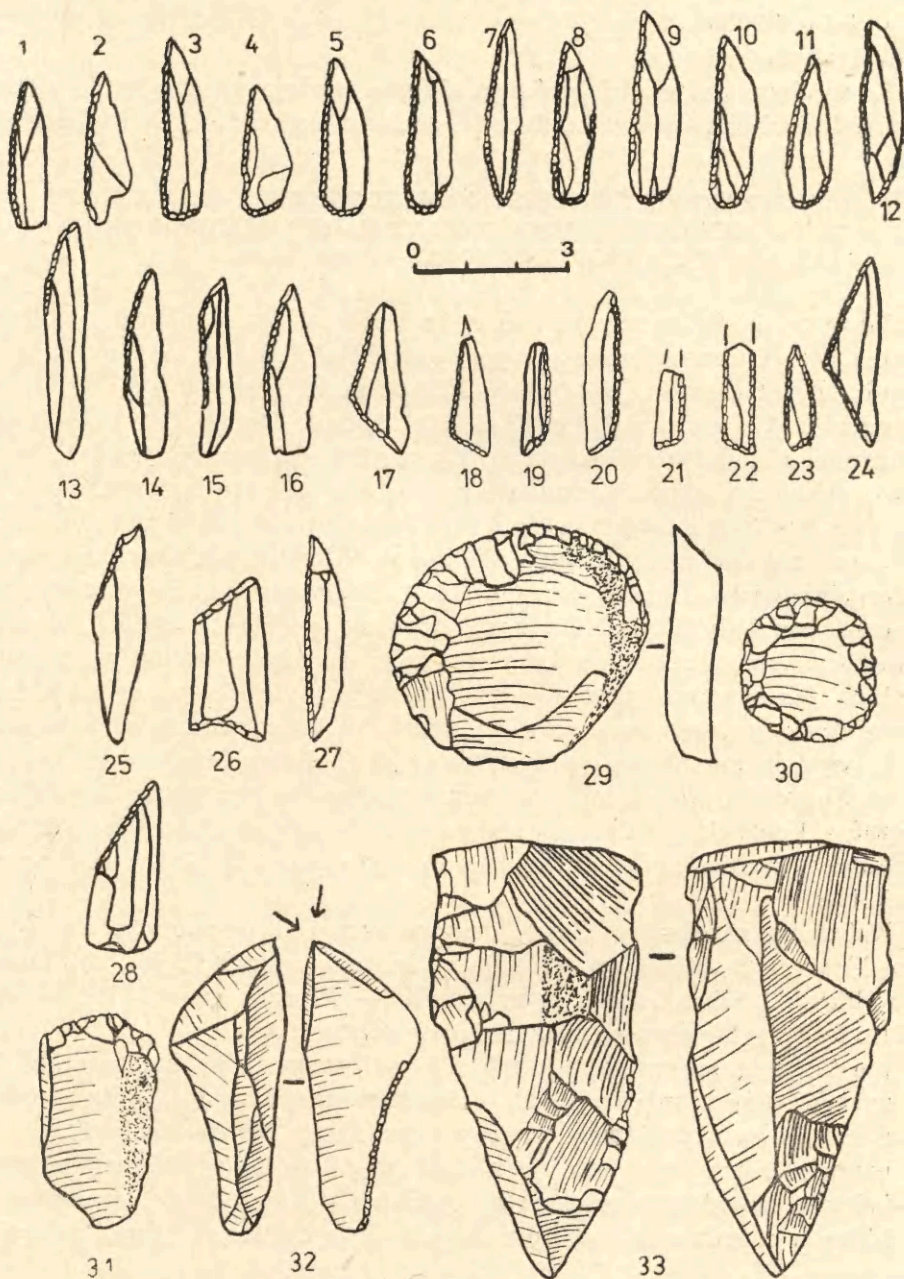
Ryc. 4:

1-17 — Øgaarde; 18-23 — Sandegaard 2. Wg Th. Mathiassen (1-17), C. J. Becker (18-23)

1-17 — Øgaarde; 18-23 — Sandegaard 2. After Th. Mathiassen (1-17), C. J. Becker (18-23)

Wyżej wymienione typy mikrolitów tworzą także komponenty podstawowe poszczególnych jednostek klasyfikacyjnych kompleksu Duvensee⁴³. Jako przykład służyć mogą zespoły kultury Duvensee, w których najwyższy wskaźnik procentowy osiągają półtylczaki typu Komornica,

⁴³ S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 338.

Ryc. 5:

1-33 — Bøllund. Wg C. L. Vebaek (1-33)

1-33 — Bøllund. After C. L. Vebaek (1-33)

tylczaki typu Stawinoga, tylczaki lancetowate, krępe trójkąty nierównoboczne i trójkąty równoramienne oraz zespoły kultury komornickiej, w których dominują tylczaki typu Stawinoga, półtylczaki typu Komor-

nica, tylczaki lancetowate, krępe trójkąty nierównoboczne i trójkąty rozwartokątne⁴⁴.

Ze względu na te podobieństwa słuszne wydaje się włączenie stanowisk Klosterlund, Sønder Hadsund i Melsted do kompleksu Duvensee⁴⁵.

PORÓWNANIE DUŃSKICH STANOWISK KULTURY MAGLEMOSE
Z MATERIAŁAMI KLASYFIKOWANYMI JAKO MAGLEMOŚKIE
Z EUROPY PÓŁNOCNO-ZACHODNIEJ

Porównanie to zaczniemy od materiałów z Brandenburgii, zaliczonych przez B. Gramscha do „grupy Svaerdborg”⁴⁶. Są to stanowiska: Pasewalk, Kr. Pasewalk, Nehringen, Kr. Grimmen, Sandhagen, Kr. Neubrandenburg, Hermannshagen-Hof, Kr. Ribnitz-Damgarten oraz Langendamm, Kr. Ribnitz-Damgarten. Wymienione stanowiska badane były powierzchniowo, stąd ich wartość poznawcza jest niezbyt wielka.

Z analizy tabeli I wynika, że inwentarze te stanowią w pewnym sensie „konglomerat” cech kultury Maglemose i kompleksu Duvensee, przy czym stanowiska Hermannshagen-Hof i Langendamm, ze względu na obecność w nich zbrojników z retuszowaną podstawą, trójkątów nierównobocznych z retuszem trzeciego boku i dużych trójkątów janisławickich, jak również tylczaków lancetowatych, tylczaków maglemoskich, tylczaków z podciętą, retuszowaną podstawą oraz tylczaków rombowlanych, wydają się nawiązywać bardziej do kultury Maglemose. Stanowiska Pasewalk, Nehringen i Sanhagen trudno na tym etapie badań powiązać z konkretną kulturą. Jedyne w wypadku Sanhagen można sugerować związki z kulturą Oldesloe, za czym przemawiałyby m. in. wysokie trapezy.

Natomiast na obszarze Szwecji można raczej na pewno wyróżnić kulturę Maglemose, którą reprezentują m. in. takie zespoły⁴⁷, jak: Sandarna, Bare Mosse 2, Rönneholm 1, Ageröd I HC — UT oraz Ageröd IHC — VL.

Do kultury Maglemose nawiązują one poprzez:

- powtarzanie się w grupie mikrolitów komponentu składającego się z: tylczaków lancetowatych, tylczaków maglemoskich, zbrojników z retuszowaną podstawą i ostrzy typu Nowy Młyn (tabela I),
- uzupełnieniem tego komponentu są krępe trójkąty nierównoboczne, tylczaki z podciętą, retuszowaną podstawą oraz tylczaki rombowlane, które w zasadzie całkowicie zamykają listę typów w grupie mikroli-

⁴⁴ K. Bokelmann, *Duvensee, ein Wohnplatz des Mesolithikums in Schleswig-Holstein, und die Duvenseegruppe*, „Offa”, t. 28: 1971, s. 5-26; S. K. Kozłowski, *Pradzieje...*, s. 46-89.

⁴⁵ Por. S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 339-340.

⁴⁶ Por. przypis 13.

⁴⁷ J. Alin, N. Niklasson, H. Thomasson, *Stenalderbopladsen pa Sandarna vid Göteborg, „Göteborgs”, Kuñgl. Veteñskaps. — och Vitterhets — Samhälles Handlingar*, t. 3: 1934, s. 5-226; Althin, *The Chronology...*, s. 1-311.

tów, dostarczonych przez te stanowiska.

Od kultury Maglemose różni je:

- mało zróżnicowana typologicznie grupa trójkątów, reprezentowane są tylko dwa typy: krępe trójkąty nierównoboczne i trójkąty rozwartokątne, przy czym pierwszy typ wystąpił w trzech (na pięć) zespołach, drugi zaś tylko w jednym (tabela I).

Stanowiska Henninge Boställe i Munkarp⁴⁸, włączone przez C. A. Althina do kultury Maglemose, podobnie jak Linnebjär⁴⁹, uznane za maglemoskie przez B. Salomonssona, wydają się nawiązywać bardziej do kompleksu Duvensee. Świadczy o tym m. in. przewaga ilościowa w grupie mikrolitów typów takich, jak: półtylczaki typu Komornica, tylczaki typu Stawinoga, krępe trójkąty nierównoboczne i trójkąty równoramienne, a brak zupełny któregokolwiek z typów członu: zbrojniki z retuszowaną podstawą, trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku, wąskie, duże trójkąty prostokątne, duże trójkąty janisławickie i ostrza typu Nowy Młyn⁵⁰. Ageröd IB i ID klasyfikowane przez C. A. Althina również jako maglemoskie⁵¹, przez S. K. Kozłowskiego zaliczone zostały do kultury Oldesloe⁵². Wydaje się, że druga hipoteza jest bardziej słuszna, chociażby ze względu na obecność w zespole trapezów typu de Vielle. Należy jednak zaznaczyć, że w grupie mikrolitów dominują okazy następujących typów: tylczaki maglemoskie, zbrojniki z retuszowaną podstawą i ostrza typu Nowy Młyn, trapezy zaś stanowią jedyne „novum” tego zespołu. Traktując je jako wyraz międzykulturowych tendencji ujednociających przypadających na określony odcinek czasu⁵³ możemy zapewne mówić o istnieniu bezpośredniej kontynuacji kulturowej tradycji maglemoskiej.

Charakterystykę porównawczą krzemiennych materiałów z obszaru Wielkiej Brytanii nawiązujących do kultury Maglemose opierać będziemy na inwentarzach dostarczonych przez stanowiska: Kelling Heath⁵⁴, Broxbourne 102⁵⁵, Downton⁵⁶, Oakhanger V⁵⁷ oraz Oakhanger VII⁵⁸.

⁴⁸ Althin, *op. cit.*

⁴⁹ Por. przypis 11.

⁵⁰ Por. przypis 43.

⁵¹ Althin, *op. cit.*

⁵² S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 341-342.

⁵³ S. K. Kozłowski, *Pradzieje...*, s. 180-181.

⁵⁴ Clark, *Mesolithic Age in Britain*, Cambridge 1932, *passim*.

⁵⁵ Clark, *Report on the Broxbourne Industry*, „Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland”, t. 64: 1934, s. 109-124.

⁵⁶ E. Higgs, *Excavations at a Mesolithic Site at Downton near Salisbury, Wiltshire*, „Proceedings of the Prehistoric Society”, t. 25: 1959, s. 209-232.

⁵⁷ W. F. Rankine, *A Mesolithic Chipping Floor at the Warren, Oakhanger, Selborne, Hants*, „Proceedings of the Prehistoric Society”, t. 18: 1952, s. 21-35.

⁵⁸ W. F. i W. M. Rankine, *Further Excavations at a Mesolithic Site at Oakhanger, Selborne, Hants*, „Proceedings of the Prehistoric Society”, t. 26: 1960, s. 246-262.

We wszystkich tych zespołach uparcie powtarza się charakterystyczny dla kultury Maglemose zestaw tylczaków (tabela I): tylczaki lancetowate, tylczaki maglemoskie, tylczaki z podciętą retuszowaną podstawą i tylczaki rombownate. Właściwym zaś dla tej grupy zespołów jest komponent składający się z następujących typów: liściaki z pazurowanym trzpieniem, półtylczaki typu Komornica i półtylczaki typu Komornica z wierzchołkiem zakończonym pazurowato. Jeśli do tego dodamy, występujące w niektórych zespołach, smukłe, zdwojone półtylczaki, trapezy, ostrza sowerskie i tardenuaskie otrzymamy obraz nowej jednostki kulturowej. Ponieważ odpowiada ona całkowicie, wydzielonej wcześniej przez S. K. Kozłowskiego kulturze Broxbourne⁵⁹, analizowane zespoły będziemy dalej określać tym mianem.

TECHNIKI RDZENIOWANIA I PÓLSUROWIEC KULTURY MAGLEMOSE

Niepełne publikacje większości stanowisk kultury Maglemose ograniczają dokładne scharakteryzowanie rdzeni, sposobów pozyskiwania półsurowca krzemienno oraz samego półsurowca.

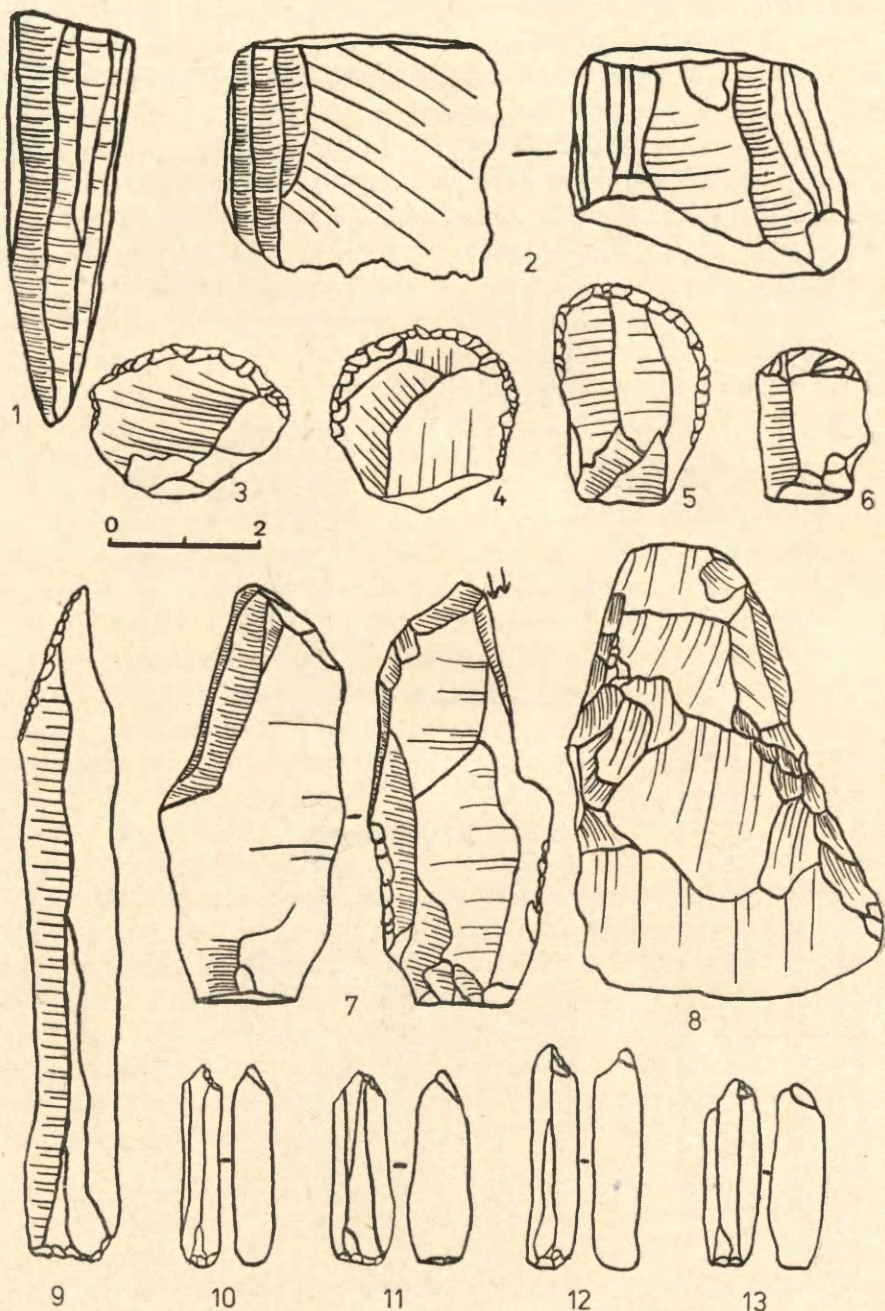
R d z e n i e. Jak wynika z analizy rdzeni i półsurowca, celem rdzeniowania w kulturze Maglemose było uzyskanie regularnego półsurowca wiórowego, przeznaczonego głównie do produkcji mikrolitów. Tego rodzaju półsurowiec otrzymywano z jednopiętowych rdzeni wiórowych, stożkowatych (ryc. 6: 1; 7: 1-2). Ten typ rdzenia jest typem dominującym. Okazy największe przekraczają długość 10 cm, długość większości mieści się w przedziale 4-6 cm. Pięty usytuowane są pod kątem prostym lub zbliżonym do prostego w stosunku do odłupni. Odłupnie są dookołne lub prawie dookołne. Drugim dość licznym typem są rdzenie jednopiętowe wiórowe, klockowate (ryc. 6: 2). Rdzenie odłupkowe są stosunkowo rzadkie.

P ó ł s u r o w i e c. W grupie tej przeważają wióry. Długość większości mieści się w przedziale 5-15 cm. Grupę najliczniejszą stanowią wióry o długości 8 cm (ryc. 6: 9; 7: 6). Półsurowiec wiórowy przeznaczony do produkcji mikrolitów jest bardzo regularny, posiada równoległe, wyprostowane krawędzie. Wióry te są w proporcjach zwykle „smukłe” lub „bardzo smukłe”.

CHARAKTERYSTYKA TYPOLOGICZNO-STATYSTYCZNA INNYCH GRUP NARZĘDZIOWYCH

D r a p a c z e. Na poszczególnych stanowiskach występują one w ilości od 15 do 25%. Wyjątkiem jest Svaerdborg 2, gdzie stanowią niewiele

⁵⁹ S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 338-339.

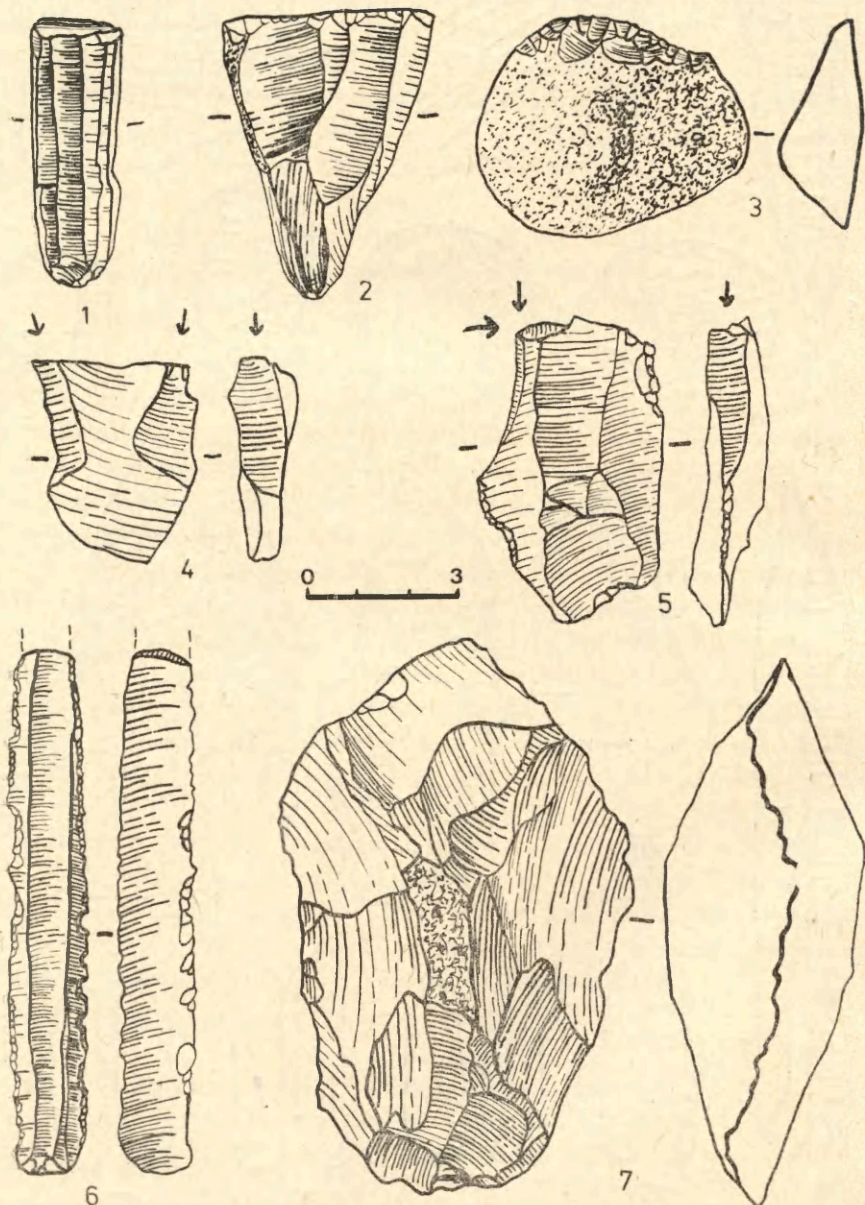
Ryc. 6:

1-13 — Svaerborg 1. Wg K. Friis Johansen (1-13)

1-13 — Svaerborg 1. After K. Friis Johansen (1-13)

ponad 10% wszystkich narzędzi. Drapacze odłupkowe dominują zdecydowanie nad wiórowymi i zróżnicowane są następująco:

- 1) dominują drapacze krążkowe i podkrążkowe (ryc. 5: 29-30; 6: 4) głównie „krótkie” i „krepe”;
- 2) towarzyszą im drapacze łukowe, wachlarzowe i drapacze o drapisku

Ryc. 7:

1-7 — Svaerdborg 2. Wg E. Brinch Petersen (1-7)

1-7 — Svaerdborg 2. After E. Brinch Petersen (1-7)

skośnym (ryc. 6: 3, 5; 7: 3). W rozmiarach i proporcjach nawiązują do grupy poprzedniej.

Rzadkie drapacze wiórowe są głównie w różnym stopniu zakolonymi okazami łukowymi (ryc. 5: 31; 6: 6), towarzyszą im drapacze o drapisku prostym, wklęsłym lub lekko skośnym. Mają rozmiary głównie „bardzo małe”, „średnie” i „duże”; wszystkie są raczej szerokie, czasami łamane poprzecznie.

Rylce. Dla wszystkich omawianych zespołów kultury Maglemose charakterystyczny jest mały wskaźnik procentowy rylców, w zasadzie nie przekracza on 10%. Dominują rylce łamańce i węglowe boczne o łuskowisku wklęsłym, prostym lub wypukłym. Towarzyszą im rylce klinowe boczne, środkowe i zdwojone oraz rylce kombinowane (ryc. 5: 32; 6: 7; 7: 4-5).

Narzędzia ciosakowate. Znane są ze wszystkich analizowanych zespołów. Wskaźnik procentowy ich udziału waha się od 2 do 16%. Występują zarówno ciosaki rdzeniowe, jak i odłupkowe; „piki” są rzadsze (ryc. 5: 33; 6: 8; 7: 7).

Inne narzędzia. Wśród pozostałych grup narzędziowych na uwagę zasługują wióry tylcowe i półtylcowe, które wydają się być również cechą charakterystyczną kultury Maglemose (ryc. 6: 9; 7: 6).

Narzędzia kościane. Dla kultury Maglemose typowe jest współwystępowanie ze sobą stale dwu typów harpunów:

- typ 5, harpuna z jednym ostrym zadziorem,
 - typ 7 (Mullerup), harpuna z jednym rzędem 2-4 ostrych zadziorów.
- Towarzyszą im często ostrza typu 21B i 22-25.

PODSUMOWANIE

Scharakteryzowana powyżej kultura Maglemose obejmuje swoim zasięgiem Danię (Mullerup 1, Sbaerdborg 1 i 2, Holmegaard 1, Vinde-Hel-singe, Lundby 1, Skellingsted Mose Syd, Verup — obie warstwy, Øgaaarde, Sandegaard 2, Stallerupholm, Bøllund) i południową Szwecję (Sandarna, Bare Mose 2, Rönneholm 1, Ageröd I HC — warstwy UT i VL). Rozwój jej przypadał głównie na drugą połowę VII tysiąclecia p.n.e.⁶⁰ Obserwacje źródłoznawcze pozwalają wydzielić w ramach kultury Maglemose dwie grupy kulturowe:

- grupa Svaerdborg, występuje na Zelandii, Bornholmie i w Jutlandii, a elementem wyróżniającym ją jest silnie zróżnicowana typologicznie grupa trójkątów nierównobocznych (tabela I);
- grupa Ageröd, obejmuje swoim zasięgiem południową Szwecję i różni się od grupy poprzedniej niewielkim wskaźnikiem udziału procentowego trójkątów nierównobocznych, reprezentowanych tylko przez

⁶⁰ Brinch Petersen, *A Survey...*, s. 124-127.

dwa typy: krępe trójkąty nierównoboczne i trójkąty rozwartokątne (tabela I).

Na przełomie VII i VI tysiąclecia p.n.e., w wyniku transgresji morskich⁶¹, nastąpiło częściowe zalanie lądowego pomostu zachodniobałtyckiego, w dużej mierze zajmowanego przez ekumenę maglemoską. Fakt ten wydaje się stanowić istotną cezurę w rozwoju kultury Maglemose, wyznaczając dwie fazy w jej rozwoju:

- I faza — pretransgresyjna — obejmująca rozwój kultury Maglemose na obszarze Danii i Szwecji w drugiej połowie VII tys. p.n.e.,
 II faza — transgresyjna — wiążąca się z migracjami grup maglemoskich na nowe obszary i przeobrażeniem się ich pod wpływem miejscowych tradycji w kierunku nowych kultur mezolitycznych.

Zasiedlenie nowych obszarów przez ludność maglemoską postępowało zapewne w dwu etapach:

- A — dyslokacji — poszukiwanie nowych obszarów osadniczych, analogicznych do macierzystych (obszary o bogatej hydrografii związane przede wszystkim ze strefą pojezierno-nadmorską),
 B — dyferencjacji — grupy maglemoskie wchodzą w kontakty z autochtonami, czego rezultatem są nowe kultury mezolityczne.

Pierwszy etap migracji grup maglemoskich jest słabo poświadczony w źródłach archeologicznych. Być może, że jego wyznacznikami są niektóre inwentarze krzemienne z Brandenburgii (Hermannshagen-Hof i Langendamm) oraz niektóre ornamentowane wyroby z kości (Trudna, woj. Piła)⁶². Etap drugi wiąże się z okresem powstawania nowych kultur mezolitycznych. W wyniku bilateralnej akulturacji⁶³ zachodzącej między migrującymi grupami maglemoskimi a społecznościami autochtonicznymi powstają kultury Oldesloe i chojnicko-pieńkowska⁶⁴. Wiązanie genezy obu tych kultur z tradycją maglemoską wydaje się potwierdzać występowanie w ich zespołach komponentu składającego się z: tylczaków lancetowatych, dużych trójkątów janisławickich, trójkątów nierównobocznych z retuszem trzeciego boku, zbrojników z retuszowaną podstawą i ostrzy typu Nowy Młyn.

Z przedstawionych wyżej względów kultury Maglemose, Oldesloe

⁶¹ Por. przypis 59.

⁶² L. Domańska, *Motyka kościana z Trudnej, pow. Złotów*, „Koszalińskie Zeszyty Muzealne”, t. 3: 1973, s. 25-29; te jż e, *Maglemosische Knochenhacke aus Trudna, Kr. Złotów (Polen)*, „Bonner Hefte” (w druku).

⁶³ W zakresie genezy i zakresu pojęcia akulturacji por. *International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklor*, Copenhagen 1960, s. 17-23; oraz K. Małkowska, *Problem akulturacji w etnologii amerykańskiej*, „Etnografia Polska”, t. 10: 1966, s. 61-73.

⁶⁴ Por. także S. K. Kozłowski, *Pradzieje...*, s. 203.

i chojnicko-pieńkowska tworzyć będą jeden kompleks kulturowy, kompleks Maglemose⁶⁵.

W skład tego kompleksu wliczyć należy także kultury Broxbourne (tylczaki lancetowate, tylczaki maglemoskie, tylczaki rombówate, tylczaki z podciętą, retuszowaną podstawą) i De Leien-Wartena (tylczaki lancetowate, duże trójkąty janisławickie, trójkąty nierównoboczne z retuszem trzeciego boku, ostrza typu Nowy Młyn)⁶⁶. Obie te kultury łączy zapewne z kulturą Maglemose wspólna tradycja (Federmesser)⁶⁷, na której bazie wykształciły się te jednostki kulturowe.

LUCYNA DOMAŃSKA

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE MAGLEMOSE CULTURE

Summary

The attempt to define the notion of the „Maglemose culture” is based on the typological and statistical analysis of flint and bone materials from eponymic sites of Mullerup 1 and Svaerdborg 1 in Denmark and on their comparison with flint materials from northwestern Europe, commonly classified as „Maglemosian”.

The typological list of microliths, on which the characteristic of this group is based, comprises 27 types shown in table I. The successive drawings present: lanceolate backed bladelets, backed bladelets with retouched base, rhomboidal backed bladelets, partly retouched backed bladelets, narrow points with retouched base, scalene triangles retouched on all edges, narrow rectangular scalene triangles, long triangles of the Janisławice type, short scalene triangles of the Janisławice type, short scalene obtuse-angled triangles, broad scalene triangles, scalene triangles of the Pieńki type, scalene triangles of the Chojnice type, leaf-shaped points with „perforator” tang, obliquely blunted points with „perforator” on the top, narrow points of the Nowy Młyn type, narrow points of the Pieńki type, Janisławice points, obliquely blunted points of the Komornica type, backed bladelets of the Stawinoga type, crescents, trapezoidal narrow points, isosceles triangles, Sauveterrian points, Tardenoisian points, rhombs and trapezes.

As a result of this analysis the following sites in Denmark have been assigned to the Maglemose culture: Mullerup 1^{*}, Svaerdborg 1² and Svaerdborg 2³², Holme-gaard 1³³, Vinde-Helsinge³⁴, Lundby 1³⁵, Skellingsted Mose Syd³⁶, Verup — both layers³⁷, Øgaard³⁸, Sandegaard 2³⁹, Stallerupholm⁴⁰ and Bøllund⁴⁴. In the group of microthese assemblages show the following characteristics:

1 — the occurrence of the basic component which includes: narrow points with retouched base, scalene triangles retouched on all edges, rectangular narrow

⁶⁵ Por. L. Domańska, A. Kośko, *Z badań nad charakterem więzi kulturowej stref pojezierno-nadmorskiej i wielkodolinnej Nizy międzyrzecza Odry i Wisły w dobie początków procesu neolityzacji*, „Studia Archaeologica Pomeranica”, Koszalin 1974, s. 23-52.

⁶⁶ Por. S. K. Kozłowski, *Introduction...*, s. 338-341.

⁶⁷ Por. H. Schwabedissen, *Die Federmessergruppen des Nordwesteuropäischen Flachlandes*, Neumünster 1954.

* The numbers correspond to footnotes cited in the Polish text.

scalene triangles, long triangles of the Janisławice type and points of the Nowy Młyn type (figs. 1: 5, 8, 14-15, 21-22, 32-35; 8: 8-9, 16-23; 3: 7-18; 4: 9, 13-15, 17, 19-23; 5: 22-23); the scalene triangles retouched on all edges occur in all assemblages;

- 2 — the ratio of all scalene triangles ranges from 30 to 70%, frequently reaching the upper limit, e. g. Svaerdborg 1 — 70%, Svaerdborg 2 and Verup — above 70% (fig. 1: 6, 15, 19-22, 29-34; 2: 10-23; 3: 8-17; 4: 10-16, 19-29; 5: 17-24);
- 3 — backed bladelets: lanceolate, partly retouched, with retouched base and rhomboidal (fig. 1: 1-4, 9-13, 16-18, 23-28; 2: 1-7; 3: 1-6; 4: 1-8; 5: 1-16) are numerically second in the group of microliths and their ratio always exceed 10%, usually reaching 30 orso %.
- 4 — the characteristic size and proportion of the microliths: in proportion they are always slim (the length-breadth ratio exceeds 2: 1), and in length they usually range from 30 to 60 mm.

The comparison of the Danish sites of the Maglemose culture with the materials classified as Maglemosian from north-western Europe shows that such assemblages as Sandarna, Bare Mosse 2. Rönneholm 1, Ageröd I HC — layers UT and VL, south Sweden⁴⁷ should be also assigned to the Maglemose culture. This classification is based on the repeated occurrence in the group of microliths of the component composed of lanceolate backed bladelets, partly retouched backed bladelets, narrow points with retouched base and points of the Nowy Młyn type (table I). This component is supplemented by broad scalene triangles, backed bladelets with retouched base and rhomboidal backed bladeles which virtually end the list of types in the group of microliths yielded by the sites mentioned above.

These statements are supplemented by the results of the typological- statistical analysis of the remaining groups of tools as well as of cores and blanks. The results of this analysis are as follows:

- 1 — conical single platform cores for blades are the dominant type (fig. 6: 1; 7: 1-2),
- 2 — among blanks, blades are predominant; they usually vary from 5 to 15 cm in length (fig. 6: 9; 7: 6),
- 3 — on particular sites end-scrapers account for 15 to 22% (Svaerdborg is here an exception — 1%); semi-round end-scrapers and round scrapers dominate in number (fig. 5: 29-30; 6: 4); occasional end-scrapers on blades are usually simple end-scrapers rounded to different degrees (fig. 5: 31; 6: 6),
- 4 — all Maglemosian assemblages under discussion are characterized by a low proportion of burins, which usually does not exceed 10%; dominant in this group are burins on broken blades and lateral burins on a concave, straight or convex truncation, accompanied by dihedral angle burins, dihedral burins and double burins (fig. 5: 32; 6: 7; 7: 4-5),
- 5 — flint axes occur in all assemblages analysed, their ratio ranging from 2 to 16% (fig. 5: 33; 6: 8; 7: 7),
- 6 — among other groups of tools attention is claimed by backed and truncated blades which also seem to be a characteristic element of the Maglemose culture (fig. 6: 9; 7: 6),
- 7 — bone tools are dominated by harpoons of types 5 and 7, accompanied by points of type 21B and 22-25.

The Maglemose culture, characterized above, extended over Denmark and south Sweden. Its development coincided with the second half of the 7th millennium BC.

The study of source materials has allowed us to distinguish two cultural groups in the Maglemose culture:

- the Svaerdborg group which occurs on Zealand, Bornholm and Jutland; its

diagnostic elements is the strongly differentiated group of scalene triangles (table I),

- the Ageröd group, which occurs in south Sweden, differs from the former in the low proportion of scalene triangles which are represented by only two types: broad scalene triangles and scalene obtuse-angled triangles (table I).

Translated by Maria Abramowiczowa

Adres autorki:

Mgr Lucyna Domańska

Katedra Archeologii

Uniwersytetu Łódzkiego

91-415 Łódź, Plac Wolności 14

